Et teose sisu peajoontes kättesaadavaks teha ka välismaalasile, on teosele juurde lisatud prantsuskeelne kokkuvõte. Samuti on teose jooniste, kaartide ja tabelite pealkirjad varustatud prantsuskeelse tõlkega.

Olgu veel tähendatud, et puhtteaduslikes töödes tavaline viitamine literatuurile ja allikaile joone all koguteoses kõrvale on jäetud, sest et see teksti-osa oleks liiga kirjuks muutnud. Selle asemel on mitmele artiklile juurde lisatud kirjanduse ja allikate loend, kust autorid materjali ammutanud. Mõnel juhul juhivad artikli tekstis klambritesse paigutatud numbrid üksikuile töödele, mis kirjanduse loendis leiduvad sama numbri all.

Koguteose väljaandmine ei sünni ühegi asutise ega rühmituse, vaid üldsuse huvides. Tema ajaloolise ja geograafilise osa artiklid on väärtuslik lisand eesti ajalooteadusele ja geograafiale; üldosa artiklid, millede koostamisel samuti vankumatult on silmas peetud teadusliku erapooletuse põhimõtet, esitavad hulga seni avaldamata materjali. Just üldosa tõttu tohiks koguteos huvi äratada laialdasis ringkonnis, väärides eriti omavalitsuse-tegelaste ja linnade käekäigust huvitatute tähelepanu.

Säärase teose väljaandmine, mis nõudnud hulga vaimlise ja ainelise energia kulu, mille eeltöödki kestnud aastaid, pole sündmus, mis tohiks tähelepanematult mööduda. Võib loota, et koguteos meie linnade uurimisele üldse rajab aluse, pakkudes selleks suurejoonelist eeskuju, ja selles mõttes oleks teos tähtis algatus mitte üksnes teaduslikult, vaid üldse rahvuskultuuriliselt seisukohalt.

Koguteose saamislugu. Koguteose väljaandmise kavatsus tekkis juba 1922. a. Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimise toimkonna väljaandel ilmuva koguteose „Eesti" I. ossa (Tartumaa) oli vaja paigutada ka Tartu linna kirjeldus. Selleks tarvilikkude andmete hankimiseks astus kodu-uurimise toimkond kontakti Tartu linnavalitsusega. Et linnavalitsusel samal ajal oli vajadus tekkinud koguda mitmekülgseid andmeid, mis linna statistika seisukohalt osutusid tarvilikeks, kerkis teadete kogumise küsimus esile laiemas ulatuses: koostati kavad rahvalugemise, korterite- ning kirjeldusteadete hankimise ja elamute ning kaubandus-tööstuse ankeedi korraldamiseks Tartus. 18. III. 1922. a. oli Ülikooli rektori kabinetis andmete kogumise asjas esimene nõupidamine, millest osa võtsid ülikooli, linnavalitsuse, kodu-uurimise toimkonna ja statistikabüroo esindajad (rektor prof. H. Koppel, prof. M. Kurtšinski, linnapea K. Luik, prof. J. G. Granö, mag. J. Rumma ja linnastatistik K. Kirp). Sel nõupidamisel määrati suurtes joontes kindlaks andmete kogumise ulatus ja viis ning kogutavate andmete laad. Vastavate küsimuslehtede kavad, mis erikomisjonis välja töötatud, võeti vastu järgmisel koosolekul 22. III. 1922. a., mil ka linna-uurimise toimkond moodustati järgmises koosseisus: prof. H. Koppel, prof. J. G. Granö, linnapea K. Luik, P. Päts, mag. J. Rumma ja K. Kirp; neist kujundasid prof. Koppel, prof. Granö ja linnapea K. Luik toimkonna juhatuse. Hiljemalt on toimkonda mitmel puhul täiendatud ja muudetud. Arvesse võttes asjaolu, et üleriiklik rahvalugemine 1922. a. lõpul tulemas, loobus toimkond oma esialgsest kavast ning otsustas korraldada liiklemisvaatlused ja teadete kogumise korteri- ning kaubandus-tööstusolude ja linna välisilme kohta. Ankeetide ettevalmistamiseks ja tegeliku töö juhtimiseks valiti linna-uurimise alatoimkond koosseisus prof. J. G. Granö, mag. J. Rumma, P. Päts ja K. Kirp. Linna-uurimise toimkonna ja alatoimkonna ühiseks juhatajaks valiti prof. J. G. Granö, sekretäriks K. Kirp. Hiljemini prof. Granö lahkumise järel Tartust sügisel 1922. a. sai toimkonna juhatajaks prof. A. M. Tallgren, ja viimase lahkumise järel linnapea K. Luik, kes sellel kohal püsis kuni toimetustööde lõpuni. Alatoimkond asus otsekohe energiliselt tööde juurde. Kodu- ja linna-uurimise toimkonna ühise ettevõttena korraldati linna ja maanteede liiklemisvaatlused 31. III. ja 3. IV. 1922, mis kestsid mõlemal päeval 24 tundi ja milledest tasuta osa võttis üle 140 üliõpilase. Suvel 1922 koguti linna kirjelduse andmeid (hoonete ning kruntide kohta) linna statistikabüroo juhatusel tasuliste kogujate (15 üliõpilast) kaudu. 18. XI. 1922 korraldati kontroll-liiklemisvaatlused.

Kõik vaatluste ja kirjeldusteadete kogumise, selleks tarvilikkude trükitööde j. m. kulud kandis Tartu linnavalitsus, kuna töö tegelik juhtimine, nagu juba mai-

Tartu, lk. 0